
Лучка Л. М.

Наукова бібліотека, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
(м. Дніпро, Україна)

ВИДАННЯ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА ЯК ІСТОРИЧНІ ДЖЕРЕЛА ДОСЛІДЖЕНЬ КНИЖКОВОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНИ

Досліджено фондові колекції світової книжкової спадщини Наукового товариства імені Шевченка. Проаналізовано виявлені примірники за змістом, хронологічними межами, структурою та оформленням. З'ясовано історичну долю книжкового надбання товариства у фонді університетської книгозбірні.

Ключові слова: наукова бібліотека; фондові колекції; книжкова спадщина; Наукове товариство імені Шевченка

Luchka L. M.

Scientific Library, Dnipro National University named after Oles Honchar (Dnipro, Ukraine)

PUBLICATIONS OF THE TARAS SHEVCHENKO SCIENTIFIC SOCIETY AS HISTORICAL SOURCES OF RESEARCH ON THE BOOK HERITAGE OF UKRAINE

The article deals with book collections of the world book heritage of the Shevchenko Scientific Society. The found books are analyzed according to the content, chronological boundaries, structure and design. The historical fate of the society's printed heritage in the book collections of the university library are established.

Keywords: scientific library; stock collections; book heritage; the Shevchenko Scientific Society

Бібліотечні фонди України відображають національний та світовий історико-культурний потенціал, до якого належить книжкова спадщина. В умовах російсько-української війни важливим напрямком діяльності бібліотек є збереження рідкісних та раритетних книжкових видань, з одного боку. З іншого – окремим завданням стало належне розкриття фондових колекцій з метою патріотичного виховання молоді та висвітлення білих плям в історії. У цьому напрямку важливу роль відіграють фонди рідкісних і цінних видань, які є у структурі університетських бібліотек. Серед значних колекцій наукової бібліотеки ДНУ імені Олеся Гончара певне місце посідає колекція Наукового товариства імені Шевченка – науковий доробок всесвітньо відомої просвітницької організації, яка в цьому році відзначає 150 років. В умовах війни першорядним завданням є поширення достовірної інформації, розповсюдження знаннєвого потенціалу, популяризація українських видань, творів українських авторів, праць українських науковців, які формували націю та створювали державність.

У 1873 році у Львові затвердили статут Наукового товариства імені Шевченка, і саме його історія з цього року й вивчається. Ініціатива заснування НТШ надійшла від діячів культури, очолених О. Кониським. Одним із завдань товариства було створення видавництва наукової літератури. Було зібрано 18 тис. австрійських крон, які витратили на купівлю друкарні та видавничого обладнання. З 1874 р. розпочалася видавнича діяльність НТШ. Перший період (кінець XIX ст.) отримав назву «літературно-науковий». Першими були 20 власних видань. Серед них найважливішим був «Літературно-науковий Вісник». Заслуговує на увагу й факт заснування бібліотеки товариства, ініціатором якої був О. Кониський. Загальна кількість фонду напередодні Другої світової війни досягла 300 тис. примірників.

Загальна колекція видань НТШ у фондах НБ ДНУ імені О. Гончара налічує понад 300 прим. Основу цієї колекції складають видання XIX – початку XX ст., які знаходяться у відділі рідкісних видань. Серед них 25 т. «Записки» Наукового товариства імені Шевченка, які вийшли друком у Львові. Першим за часом видання є другий том «Записок» (1893 р.), підготовлений українським діячем О. Барвінським.

Слід звернути увагу на цікавий факт: шість томів цієї колекції «Записок» мають власницький знак «Бібліотеки монастиря оо. Василіян в Жовкві». Крім «Записок», у 1895 р. у Львові товариство видає «Етнографічний збірник» за редакцією та передмовою видатного українського політичного діяча М. Грушевського. У 1899 р. Етнографічна комісія НТШ підготувала «Матеріали до українсько-руської етнології» за редакцією українського етнографа Ф. Вовка. У виданні привертають увагу додатки, покажчик, наявність багатого ілюстративного матеріалу, креслення. Приємне враження складають таблиці з ілюстраціями орнаментів писанок.

Історико-філософська секція НТШ працювала над окремими текстами – історичними розвідками географічних територій України. Так, ґрунтовним є «Збірник»: (том 5) «Матеріали культурної історії Галицької Русі XVIII – XIX ст.» за редакцією і передмовою Івана Франка (1902 р.). З ім'ям Великого українця пов'язана діяльність Археографічної комісії НТШ. Так, М. Грушевський працював над збиранням матеріалів про суспільно-політичну і економічну історію Західної України, і у 1906 р. було видано окремим томом ці «Матеріали», до яких вміщено історичні документи та акти.

Відділ рідкісних видань має джерела із серії «Жерела до історії України-Русі». Для історичного факультету цінним є том 22 «Дневник Якова Марковича» (1913 р.) за редакцією історика, генеолога В. Модзалевського. Щоденник висвітлює історію Гетьманщини (XVIII

ст.). Цей том є продовженням видання О. Лазаревського «Дневные записки подскарбия Якова Марковича» (1859 р.), яку також має наукова бібліотека.

На початку ХХ ст. активізувалась діяльність Філологічної секції. У 1906 р. побачив світ сьомий том під назвою «Розвідки Михайла Драгоманова про українську народну словесність і писемство». Для істориків і філологів зазначене видання є цікавим ще одним ім'ям: М. Павлик, український письменник, публіцист, громадський діяч, який редагував том і підготував передмову.

Діяльність товариства охоплювала не тільки соціогуманітарні науки. Члени товариства привертала увагу й до розвитку природничих і медичних наук. Так, на початку ХХ ст. цінними за змістом стали «Збірники математично-природописно-лікарської секції», яка працювала при товаристві. Для дослідників видання цікаві редакторським складом, а саме українськими вченими: педагогом, мовознавцем І. Верхратським, математиком В. Левицьким, географом, етнографом С. Рудницьким. До видань відбирали фахові статті на актуальні теми. Першим збірником з медичних питань кінця ХІХ ст. є «Лікарський збірник», який є узагальнюючою працею НТШ даної тематики.

Грунтовним є книжкове зібрання Канадського НТШ, яке зберігається у відділі іноземної літератури бібліотеки. Це ювілейні видання, насичені цікавими фактами та подіями з історії товариства. Цінним є наявність логотипу на обкладинках книг. На окрему увагу заслуговує паризьке видання 1955-1957 рр. «Енциклопедії українознавства» (10 т.) за редакцією В. Кубійовича. Цікавість викликають статті про Дніпропетровщину, зокрема вищі навчальні заклади, промислові підприємства.

Науковий інтерес привертають окремі праці керівників і представників діаспори НТШ: В. Вериги (1986 р.), Б. Стебельського (1991 р.), які присвячені історії та віковій культурі України. У ХХ ст. діячі товариства опікувалися видавництвом серійних видань. Так, у серії «Український архів» вийшли друком краєзнавчі видання енциклопедичного змісту, підготовлені до 100-річчя НТШ. Ці видання мають високий науковий рівень, фундаментальні за змістом та унікальні кількістю країн (три-п'ять), які брали участь у видавництві. Актуальною є передмова, в якій зазначено, що мета видання полягає у заповненні «прогалин відзеркалення правдивої дійсності з історії областей, культури, творчості українського народу». Важливим напрямком діяльності НТШ є популяризація, просування та заохочення до читання української художньої літератури. Видавництво «Українська накладня», створене у Коломиї 1903 р., відоме у 20-30-х рр. ХХ ст. підготовкою

та друком у Ляйпцігу творів Б. Лепкого. Гарно оздоблені видання єдиного формату і з логотипом видавництва містять українські орнаменти, малюнки.

Видавнича діяльність Наукового товариства імені Шевченка продовжується і в наші часи. У ХХІ ст. до фондів наукової бібліотеки ДНУ традиційно надходять сучасні зібрання праць товариства: «Записки» (25 т.), нові серії «Театрознавча», «Хемія і біохемія», «Геофізика» у «Працях НТШ», нові томи «Лікарського збірника».

Створені у ХІХ ст. та збережені до ХХІ ст. книжкові колекції та окремі рідкісні примірники є ґрунтовними джерелами з досліджень історії та культури України, видавничої та бібліотечної справи. Бібліотечні фондові колекції містять цінні і корисні матеріали для комплексних досліджень науковців з історії українського книгодрукування, історії та розвитку культури, освіти, науки. Бібліотека досліджує фондові колекції і залучає студентів і аспірантів до роботи з виданнями ХІХ ст. – початку ХХ ст. Опрацювання колекцій в цілому або окремих примірників дозволять уявити більш реально історичні процеси, що відбувалися в українських землях цього періоду, створити правдиву картину історичної ідентичності українського народу. Наукова бібліотека бере участь у засіданнях історичного студентського гуртка, на яких ми пропонуємо тематичні огляди літератури. Однією з актуальних форм популяризації є проведення занять, лекцій, екскурсій для студентів на матеріалах фонду рідкісних видань. Фонди відділу використовуються студентами різних факультетів у навчальній та науково-дослідницькій роботі. Результатами плідної співпраці бібліотеки і факультетів є створення цікавих, креативних та корисних проєктів.

Отже, видання НТШ мають наукову і культурну цінність, здобули визнання української і світової громадськості. Книжкова спадщина НТШ є цінним джерелом для вивчення історії української нації, її звичаїв, традицій, культури, науки, мови. Наукова бібліотека ДНУ імені Олесея Гончара пишається ґрунтовним науковим доробком всесвітньо відомої української організації і використовує різноманітні форми популяризації та поширення інформації про плідну діяльність товариства.